

DARIUSZ FUCHS

ADAM MALIK

<https://doi.org/10.33995/wu2019.3.4>

Normatywny obowiązek doręczenia ogólnych warunków ubezpieczenia – ocena stanu obowiązującego i postulaty interpretacyjne

Artykuł został poświęcony problemowi normatywnego obowiązku doręczenia OWU. Autorzy omawiają to zagadnienie w kontekście ewolucji dotyczących go przepisów. Zwracają również uwagę na odmienne konsekwencje zaliczenia podmiotów do kategorii odpowiednio: B2B i B2C. Skupiają się także na rozbieżnościach w rozumieniu przesłanek zwalniających zakłady ubezpieczeń z powyższego obowiązku w świetle art. 384 §2 zd. 1 k.c. Z tego też powodu formułują postulaty interpretacyjne, służące ich zdaniem praktyce obrotu.

Słowa kluczowe: ogólne warunki ubezpieczenia, doręczenie, posługiwanie się wzorcem, wyjątki od obowiązku doręczenia, B2B, B2C.

Wprowadzenie

Od samego początku obowiązywania Kodeksu cywilnego, już w jego pierwotnej wersji¹ ustawodawca starał się uregulować kwestię ogólnych warunków ubezpieczenia (dalej: OWU), a także ich obowiązywania (*ergo*: skuteczności) w danym stosunku ubezpieczenia, (art. 812 k.c.: „§ 1. Zakład ubezpieczeń obowiązany jest podać w dokumencie ubezpieczenia tekst ogólnych warunków ubezpieczenia, na których podstawie umowa została zawarta. § 2. Jeżeli ogólne warunki ubezpieczenia były ogłoszone lub wyłożone do publicznej wiadomości, zakład ubezpieczeń może w dokumencie ubezpieczenia bądź tylko powołać się na ogólne warunki, bądź też zamieścić w umowie wyciąg z tych warunków zawierający najbardziej istotne ich postanowienia, podając, gdzie warunki te

1. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny [Dz. U. 1964, poz. 93 z późn. zm.], dalej: k.c.

zostały ogłoszone lub wyłożone do publicznej wiadomości”]. W powiązaniu z obowiązującym w poprzednim stanie prawnym art. 807 § 1 k.c., który zezwalał twórcom i adaptatorom ogólnych warunków ubezpieczenia na odstępstwa od regulacji Kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia, zgodnie z art. 805–834 k.c., jeżeli umowa dotyczyła ubezpieczenia zawieranego przez jednostki gospodarki uspołecznionej, przy założeniu, że treść takich OWU odnosiła się do składników przedmiotowych, wymienionych w tym paragrafie, doprowadziło to do ignorancji w zakresie znajomości Kodeksu cywilnego w obrocie ubezpieczeniowym oraz stosowanych powszechnie już wówczas OWU. One same, na domiar złego, częstokroć nie respektowały nawet podstawowych rozwiązań kodeksowych w tej materii. W konsekwencji ewentualna wiedza adresata wzorca ograniczała się wyłącznie do *ersatzu*, który przygotowywał sam zakład ubezpieczeń, a więc podmiot często niezainteresowany w sensie gospodarczym, aby instruować tą drogą ubezpieczającego o jego uprawnieniach, a co najwyżej – o jego obowiązkach, wynikających z faktu zawarcia umowy ubezpieczenia. Oczekiwania ubezpieczających wobec ówczesnych ubezpieczycieli częstokroć nie odpowiadały w związku z tym rzeczywistości, co z kolei powodowało, że ubezpieczenia gospodarcze stawały się coraz bardziej ezoteryczną dziedziną obrotu prawnego i gospodarczego. W ten sposób, zamiast służyć łagodzeniu konfliktów ekonomicznych pomiędzy uczestnikami obrotu, jak też sprawnej kompensacji szkód doznanych w wyniku wypadków ubezpieczeniowych, ubezpieczenia gospodarcze często były zarzewiem długotrwałych sporów pomiędzy podmiotami stosunku ubezpieczenia. Stan ten zaczął się zmieniać w latach 90. ubiegłego stulecia, ze względu na wejście w życie ustawy o działalności ubezpieczeniowej, a w zasadzie następczej jej nowelizacji.² Wówczas wprowadzono do art. 6 tejże ustawy nową treść ust. 5: „Przy zawieraniu umowy ubezpieczenia zakład ubezpieczeń ma obowiązek doręczyć, bez wezwania, stronie ubezpieczającej tekst ogólnych warunków ubezpieczenia, podpisany przez co najmniej dwóch członków zarządu”³. W ten sposób zainicjowano w prawie polskim zmiany, których celem było i jest zagwarantowanie znajomości przez potencjalnych kontrahentów zakładów ubezpieczeń treści stosunku ubezpieczenia, a szczególnie: stosowanych w obrocie ubezpieczeniowym wzorców umownych. Charakterystyce tego obowiązku są poświęcone dalsze uwagi.

1. Geneza regulacji i jej ewolucja

W polskim porządku prawnym zagadnienie doręczenia ubezpieczającemu tekstu OWU przy okazji oraz w związku z zawieraną umową ubezpieczenia po raz pierwszy pojawiło się w art. 6 ust. 5 ustawy z dnia 28 lipca 1990 roku o działalności ubezpieczeniowej⁴, po nowelizacji dokonanej mocą ustawy z dnia 8 czerwca 1995 r. o zmianie ustawy o działalności ubezpieczeniowej, o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej – Kodeks handlowy oraz o zmianie ustawy o podatku

2. Por. ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej [Dz. U. 1996, poz. 62 z późn. zm.].
3. Por. A. Wąsiewicz, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej. Tom 3*, [red.] A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1997, s. 101–102; trafna refleksja na temat tego rozwiązania (nieobwarowanego sankcją za niedochowanie) zob. M. Drzewicki, *Ubezpieczenia gospodarcze. Przepisy. Komentarz*, TUR, Jaktorów 1998, s. 112, a także C. Gawlas, R. Mikulski, *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 1997, s. 75–76 oraz tychże *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej*, CH Beck, Warszawa 2001, s. 99.
4. Dz. U. 1990, nr 59, poz. 344.

dochodowym od osób prawnych⁵. Tym samym do polskiego porządku prawnego wprowadzono w połowie lat 90. zeszłego stulecia wymóg doręczania wzorca w stosunkach ubezpieczeniowych przez jego proponenta, pod warunkiem (co było i jest obecnie regułą), że w danym stosunku ubezpieczenia miał być taki wzorzec umowny zastosowany. Gdyby z jakichś powodów ubezpieczający chciał wdrożyć wzorzec własny, to wówczas taki obowiązek doręczenia zakładowi ubezpieczeń jego tekstu nie istniał, taka jednak praktyka była (i jest obecnie) sytuacją unikatową. Istotny był natomiast fakt, że wreszcie, i to właśnie w ubezpieczeniach gospodarczych, pojawiło się rozwiązanie, które spełniając standardy unijne długo przed uzyskaniem członkostwa Polski w UE, stało się wyznacznikiem dla prawodawcy polskiego.

Wskazana powyżej regulacja ustawy o działalności ubezpieczeniowej obowiązywała do końca 2003 roku, kiedy to na mocy art. 233 ustawy z dnia 22 maja 2003 roku o działalności ubezpieczeniowej⁶, z dniem 1 stycznia 2004 roku do polskiego porządku prawnego wprowadzono obowiązek doręczania ubezpieczającemu tekstu OWU w każdym przypadku przed zawarciem umowy ubezpieczenia. Ustawodawca znowelizował w tym zakresie art. 812 § 1 k.c., który wcześniej (w kwestii doręczania przedmiotowego wzorca umownego w art. 6 ust. 5 ustawy o działalności ubezpieczeniowej z 1990 roku) koncentrował się na treści dokumentu ubezpieczenia, przesądzając, iż powinien on uwzględniać tekst OWU. Wówczas wprowadzono najbardziej rozbudowaną i szczegółową, co nie znaczy, że najbardziej udaną, redakcję tego przepisu. Należy w tym miejscu przytoczyć ze względu na rangę ówczesnej treści art. 812 § 1 k.c.: „§ 1. Przed zawarciem umowy ubezpieczenia zakład ubezpieczeń ma obowiązek doręczyć ubezpieczającemu tekst ogólnych warunków ubezpieczenia”. Dodatkowo prawodawca sprecyzował, co OWU powinny zawierać w swej treści (§ 2), oraz, m.in. dodał jedno z bardziej kontrowersyjnych rozwiązań tej nowelizacji, a mianowicie: § 7: „Umowa ubezpieczenia zawierająca element międzynarodowy wskazuje prawo właściwe dla tej umowy ubezpieczenia”. Wątpliwości przez cały czas obowiązywania budził zakres przedmiotowy, a w konsekwencji – podmiotowy tego obowiązku. Jeśli wzorem prawa prywatnego międzynarodowego uznać, że umowa ubezpieczenia zawierająca element międzynarodowy była tożsama z pojęciem umowy z elementem obcym, to zakres tego obowiązku był bardzo szeroki i nie do końca było jasne, kto miał go dopełnić i z jaką miał się liczyć ewentualną sankcją za uchybienie⁷.

Należy w tym miejscu dodać, że zarówno wówczas, jak i obecnie na wskazanie (prawidłowe) prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia wpływ miało prawo unijne, które wielokrotnie było transponowane do prawa polskiego za pomocą norm właśnie przywołanej ustawy z dnia 22 maja 2003 roku o działalności ubezpieczeniowej. Przypomnijmy chociażby art. 13a (dla ubezpieczeń na życie)⁸, czy też art. 129 (ubezpieczenia pozostałe, tzn. inne niż ubezpieczenia na życie – *non-life insurances*) oraz art. 130 cytowanej ustawy (ponownie ubezpieczenia na życie, w kontekście swobód unijnych) – w związku z ustaleniem prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia. Warto

5. Dz. U. 1995, nr 96, poz. 478.

6. Dz. U. 2003, nr 124, poz. 1151 z późn. zm., dalej: u.d.u.

7. Na co słusznie zwraca uwagę S. Rogowski, [w:] *Prawo ubezpieczeń. Ustawy z komentarzem*, [red.] S. Rogowski, Poltext, Warszawa 2004, s. 274–275.

8. Dyrektywa 2002/83/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 listopada 2002 r. dotycząca ubezpieczeń na życie [Dz. Urz. WE L 345, s. 1 ze zm.]; por. D. Fuchs, [w:] E. Kowalewski, D. Fuchs, W.W. Mogilski, M. Serwach, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Toruń–Bydgoszcz 2006, s. 532; szczegółowa analiza zob. D. Fuchs, *Reforma wspólnotowej regulacji ubezpieczeń na życie a stan rozwoju europejskiego prawa kontraktów*, [w:] *Unia Europejska w dobie reform*, [red.] C. Mik, TNOiK, Toruń 2004, s. 443 i nast.

w tym miejscu dodatkowo zwrócić uwagę, że przywołane art. 129 i 130 ustawy o działalności ubezpieczeniowej dotyczyły regulacji zasad funkcjonowania polskiego rynku ubezpieczeniowego w ramach unijnego rynku ubezpieczeniowego, a weszły w życie z dniem 1 maja 2005 roku (jako przepisy rozdziału 6 Działu II ustawy o działalności ubezpieczeniowej)⁹.

Co do zasady słusznie podkreśla się, że stan prawny ubezpieczeń gospodarczych poprzez system norm prawa prywatnego międzynarodowego zasadniczo do końca 2003 roku podlegał regulacji jedynie dwóch aktów prawnych rangi ustawowej: ustawy z dnia 12 listopada 1965 roku – Prawo prywatne międzynarodowe [Dz. U. 1965, poz. 290 z późn. zm.] oraz ustawy z dnia 18 września 2001 roku – Kodeks morski [Dz. U. 2016, poz. 66]¹⁰. Jako *ultimum refugium* przyjęto wówczas zarazem zasadę, że w przypadku braku wyboru prawa, prawem właściwym będzie prawo tego państwa członkowskiego, które wykazuje najściślejszy związek z umową ubezpieczenia (art. 129 ust. 3 pkt 8 ustawy o działalności ubezpieczeniowej z 2003 roku), co nie narusza szczególnej regulacji dla potrzeb umowy ubezpieczenia na życie (tj. chroniącej ryzyka określone w dziale pierwszym załącznika do tejże ustawy ubezpieczeniowej). Co więcej, wcale nie musi obecnie, tak jak nie musiało wówczas, pokrywać się z zakresem ochrony udzielanej na podstawie umowy ubezpieczenia na życie w rozumieniu Kodeksu cywilnego. Na marginesie należy zwrócić uwagę, że niestety stan ówczesny był dla adresatów norm nieczytelny, albowiem powodował konieczność sięgania do różnych rozwiązań, w zależności od tego, jaki rodzaj ubezpieczenia, a w szczególności rodzaj ryzyka *in casu*, był ubezpieczony¹¹. Zmiana nastąpiła zasadniczo wraz z wejściem w życie czterech fundamentalnych aktów prawnych, których zakres przedmiotowy regulacji także odnosi się w znacznej mierze do sfery ubezpieczeń gospodarczych, a mianowicie:

- 1) rozporządzenia (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 roku dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (*Rzym II*)¹², które ma znaczenie dla roszczeń związanych z ubezpieczeniami odpowiedzialności cywilnej, a to poprzez regulację *actio directa* – w art. 18, zatytułowanym: *Bezpośrednie powództwo przeciwko ubezpieczycielowi osoby odpowiedzialnej* („Osoba, która poniosła szkodę, może wystąpić z roszczeniem o odszkodowanie bezpośrednio przeciwko ubezpieczycielowi osoby odpowiedzialnej, jeżeli przewiduje to prawo właściwe dla zobowiązania pozaumownego lub prawo właściwe dla umowy ubezpieczeniowej”)¹³;
- 2) Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 roku¹⁴. Polska, po długim okresie ratyfikacji (w dniu 1 sierpnia 2007 roku), stała się jej członkiem, przy czym niestety, jej tekst został opublikowany dopiero w dniu

9. Zob. odmiennie M. Pilich, *Statut umów ubezpieczenia według rozporządzenia Rzym I*, [w:] *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, [red.] P. Grzegorzczak, K. Weitz, LexisNexis, Warszawa 2012, s. 314, przyznając rozstrzygające znaczenie dacie 1 stycznia 2004 r., także co do wejścia w życie przywoływanych art. 129–130 ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

10. *Ibidem*.

11. Por. E. Kowalewski, A. Bzdyń, *Prawo właściwe dla umów ubezpieczenia w świetle prawa polskiego na tle regulacji europejskich*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2012, nr 1, s. 67.

12. Dz. Urz. UE L 199, s. 40.

13. Por. K. Policha, A. Wnęk, *Prawo prywatne międzynarodowe. Zasady wyboru prawa właściwego dla dużych ryzyk ubezpieczeniowych. Zagadnienia praktyczne*, „Prawo Asekuracyjne” 2011, nr 3, s. 6.

14. Dz. Urz. UE C 169, s. 10 z późn. zm.

22 stycznia 2008 roku¹⁵ [ranga tej konwencji straciła na znaczeniu po wejściu w życie rozporządzenia *Rzym I*];

- 3) ustawy z 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe¹⁶, uchylającej na mocy art. 78 – art. 129 oraz 130 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i wprowadzającej nowe reguły odnoszące się do prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia (art. 28 i 29);
- 4) rozporządzenia *Rzym I*¹⁷, które w zakresie umów ubezpieczenia zaczęło formalnie (por. art. 7) obowiązywać począwszy od 17 grudnia 2009 roku.

Nie ulega wątpliwości, że pomimo mankamentów ustawodawca zawarł poprzez modyfikację art. 812 k.c. także rozwiązania potrzebne i celowe dla prawidłowego rozwoju polskiego rynku ubezpieczeniowego, jak chociażby *lex specialis* w stosunku do ogólnych reguł Kodeksu cywilnego w zakresie odstąpienia od umowy ubezpieczenia (§ 4)¹⁸.

W konsekwencji dostosowanie norm kodeksowych regulujących kontrakt ubezpieczeniowy do współczesnych uwarunkowań gospodarczych i związanych z tym wymogów respektowania prawa wspólnotowego stanowiło niewątpliwie podstawową przesłankę przygotowania projektu nowelizacji. Przesłankę szczególnie istotną, gdy uzmysłowimy sobie dotychczasową skalę zmian w tej materii¹⁹. Jednakże nie tylko przekonanie o konieczności modernizacji regulacji ubezpieczeniowego prawa kontraktowego stanowiło inspirację przy projektowaniu zmian – była nią również potrzeba nowelizacji tych norm prawa cywilnego, które już poprzednio miały gwarantować cel w postaci absorpcji *acquis* oraz dostosowania przepisów do radykalnie zmienionych stosunków gospodarczych. Zarówno doktryna, jak i praktyka ubezpieczeniowa wykazały ich niedoskonałości oraz powstające w związku z tym wątpliwości w wykładni i w stosowaniu relewantnych przepisów.

Do czasu wejścia w życie ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 roku szczególną normę – w odniesieniu do zagadnienia skuteczności obowiązywania ogólnych warunków ubezpieczenia w umowie ubezpieczenia – stanowił art. 812 § 1 k.c.. Zapis ten *in principio* wymagał doręczenia ogólnych warunków ubezpieczeń przez ubezpieczyciela jeszcze na etapie poprzedzającym zawarcie umowy. Lapidarne zobowiązanie przez rodzimego prawodawcę kaźdoczesnego proponenta wzorca (*scil.:* ubezpieczyciela), aby doręczał stosowany przez siebie wzorec drugiej stronie jeszcze przed zawarciem umowy, powodował i powoduje do chwili obecnej ważkie konotacje dla obrotu ubezpieczeniowego.

Przed wszystkim powstawało w tym kontekście pytanie, które miało (i ma – przy obecnym kształcie art. 384 § 1 k.c., por. uwagi dalsze) walor paradoksu: jak ubezpieczyciel mógł wypełnić

15. Konwencja o przystąpieniu Republiki Czeskiej, Republiki Estońskiej, Republiki Cypryjskiej, Republiki Łotewskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Węgierskiej, Republiki Malty, Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Słowenii i Republiki Słowackiej do Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie w dniu 19 czerwca 1980 r., oraz do Pierwszego i Drugiego Protokołu w sprawie jej wykładni przez Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, sporządzona w Luksemburgu 14.04.2005 r. [Dz.U. 2008, poz. 57]. Ówczesny stan prawny por. D. Fuchs, *Właściwość sądu i właściwość prawa w europejskich ubezpieczeniach gospodarczych*, „Prawo Asekuracyjne” 2008, nr 2, s. 58–64, a także zob. K. Ludwichowska, T. Thiede, *Reżim kolizyjny umowy ubezpieczenia po wejściu w życie rozporządzenia Rzym I*, „Prawo Asekuracyjne” 2009, nr 2, s. 58–61.

16. Dz. U. 2011, nr 80, poz. 432 (weszła w życie z dniem 16 maja 2011 r.).

17. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (*Rzym I*) [Dz. Urz. WE L 177, s. 6 z późn. zm.].

18. Zob. też. M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia art. 805–834 k.c. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2018, s. 199.

19. Zob. uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy o działalności ubezpieczeniowej oraz ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym Polskim Biurze Ubezpieczycieli [druk Sejmowy nr 353].

dyspozycję w/w normy, jeżeli nie wiedział, na etapie przedkontraktowym, czy adresat wzorca w konsekwencji go zaakceptuje, a co ważniejsze, czy zawrze umowę ubezpieczenia, bo to dopiero statuowało go w pozycji strony umowy²⁰. Oczywiście należy przyjąć w tym zakresie, powołując się także na zasadę racjonalności ustawodawcy, iż rodzimy ustawodawca, wprowadzając tej treści art. 812 § 1 k.c. z dniem 1 stycznia 2004 roku, ustanowił swoistą regułę *de minimis* Wedle niej przynajmniej każdy kontrahent ubezpieczyciela musiał otrzymać OWU przed zawarciem umowy, co w praktyce oznaczało, że ze względu na istotę tego obowiązku, mającego walor przedkontraktowy, otrzymają ten wzorzec nie tylko te podmioty, które w następstwie osiągnięcia konsensusu z ubezpieczycielem (niezależnie od trybu), zawrą z nim umowę.

Powstał wówczas jeszcze inny jeszcze problem, także godny rozważenia na tle zmodyfikowanego art. 384 § 1 k.c.. Nie można wykluczyć sytuacji, w której zgodnie z art. 812 § 1 k.c. ubezpieczyciel wprawdzie doręczy OWU ubezpieczającemu, ale w czasie, jaki z powodu percepcji tego ostatniego (w założeniu – przeciętnego uczestnika obrotu), nie pozwoli mu zrozumieć konsekwencji prawnych zawartej umowy (przy czym ubezpieczony, jako skądinąd profesjonalny uczestnik rynku, będący np. agentem ubezpieczeniowym, nie będzie z tym nie miał najmniejszego problemu). Ubezpieczyciel będzie musiał się pogodzić z sytuacją, iż w razie sporu brak zrozumiałości OWU dla ubezpieczającego będzie stanowić argument dla wykładni *contra proferentem* wzorca przez ubezpieczonego lub uprawnionego do świadczenia od ubezpieczyciela. Aktualnym pozostaje wobec tego pytanie, jakie kryterium powinno decydować o spełnieniu przez OWU cechy jednoznaczności i zrozumiałości, ze względu na charakter stosunku łączącego proponenta i adresata OWU²¹.

Ostatnia istotna refleksja dla obrotu ubezpieczeniowego związana z art. 812 § 1 k.c. w brzmieniu sprzed nowelizacji odnosi się do sankcji przewidzianej dla ubezpieczyciela za niedoręczenie OWU ubezpieczającemu. Ustawodawca w treści art. 812 k.c. takiej sankcji nie przewidział, przy czym należy uznać, iż od spełnienia tego obowiązku uzależnił skuteczność związania OWU w ramach syngularnej umowy ubezpieczenia. Jest to zarazem dodatkowe uzasadnienie dla zaliczenia OWU do wzorców umownych, o których mowa chociażby w art. 384 i n. k.c.²²

2. Stan obecny i jego konsekwencje

Znowelizowany art. 812 § 1 k.c. obowiązywał do dnia 10 sierpnia 2007 roku, kiedy to na mocy ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 roku o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych

20. W tym miejscu autorzy chcieliby podziękować dr E. Maleszyk, Przewodniczącej Sekcji Praw Człowieka w Biznesie, Instytut Allerhanda, za zwrócenie uwagi na powyższy problem.

21. Propozycje w tym zakresie *de lege ferenda*: D. Fuchs, *Kilka uwag o obowiązywaniu wzorców w umowie ubezpieczenia w świetle nowelizacji art. 384 oraz 812 kodeksu cywilnego*, [w:] *Umowa ubezpieczenia*, [red.] A. Nowak, D. Fuchs, S. Nowak, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, Warszawa 2007, s. 93–95, a także projekt PEICL, por. uwagi dalsze.

22. Szczegółowe wywody wraz z relewantną literaturą zob. W. Popiołek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 1*, [red.] K. Pietrzykowski, CH Beck, Warszawa 2002, s. 786 i nast. Cenne uwagi (na tle nieobowiązującego już stanu prawnego) sformułował J. Kufel, *Zmiana ogólnych warunków ubezpieczenia a treść stosunku ubezpieczenia*, „Prawo Asekuracyjne” 1995, nr 1, s. 26 i nast. Szerzej: D. Fuchs, *Doniosłość prawna art. 812 KC w: Księga Jubileuszowa Profesora Eugeniusz Kowalewskiego*, Toruń 2019 s. 99 i nn.

innych ustaw²³ został uchylony. Uchylenie art. 812 § 1 k.c. nie oznaczało jednakże w tym przypadku zniesienia przedkontraktowego obowiązku po stronie ubezpieczyciela doręczenia stronie przyszłego stosunku ubezpieczeniowego treści OWU. Równolegle bowiem, tym samym aktem prawnym dokonano modyfikacji brzmienia art. 384 § 1 k.c., która to regulacja prawna w niezmiennym kształcie obowiązuje także obecnie, a na mocy której ustalony przez jedną ze stron wzorzec umowy, w szczególności ogólne warunki umów, wiąże drugą stronę, jeżeli został jej doręczony przed zawarciem umowy. Treść przedmiotowej normy prawnej przesądza o tym, że ustawodawca nie zwolnił zakładów ubezpieczeń od istotnego obowiązku przedkontraktowego, wskazując jednakże wyraźnie na skutek braku dochowania tego obowiązku w postaci braku związania stron umowy ubezpieczenia treścią wzorca umownego.

Modyfikując regulację art. 384 § 1 k.c., dokonano przerwania ciężaru regulacji art. 812 § 1 k.c. na normę o charakterze ogólnym (co wynika również z Działu II Tytułu III trzeciej księgi Kodeksu cywilnego: *Ogólne przepisy o zobowiązaniach umownych*). Intencją ustawodawcy było natomiast uchylenie zbędnej normy z art. 812 § 1 k.c.²⁴, albowiem powtarzał on wyrażoną w art. 384 k.c. generalną regułę kierowaną pod adresem wszystkich wzorców umów, do których bez wątplenia zaliczają się również ogólne warunki ubezpieczenia²⁵. Podobnie zresztą przedmiotowy zabieg legislacyjny został oceniony przez doktrynę prawniczą²⁶, w rezultacie czego nie uległ zasadniczo zmianie ogólny obowiązek po stronie zakładów ubezpieczeń w zakresie doręczenia tekstu OWU ubezpieczającym przed zawarciem umowy, czego aktualnie (w stosunku generalnie do wzorców umownych – w tym również dotyczących ogólnych warunków ubezpieczenia) wymaga norma z art. 384 § 1 k.c.

Należy zwrócić uwagę, że modyfikację wynikającego z art. 384 § 1 k.c. obowiązku przedkontraktowego przewidują w odniesieniu do umów ubezpieczenia zawieranych na cudzy rachunek (w szczególności ubezpieczenia grupowego) normy z art. 17 ust. 1 i 2 oraz art. 19 ustawy z dnia 11 września 2015 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej²⁷. Na mocy art. 17 ust. 2 u.dz.u.r., zakłady ubezpieczeń są zobowiązane do przekazania osobie zainteresowanej przystąpieniem do umowy ubezpieczenia zawieranej na cudzy rachunek (przed przystąpieniem do takiego

23. Dz. U. 2007, nr 82, poz. 557.

24. W doktrynie wskazywano m.in., że regulacja art. 812 § 1 k.c. stanowiła *lex specialis* w stosunku do art. 384 § 1 k.c.; zob. S. Dmowski, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia Zobowiązania. Tom 2*, [red.] G. Bieniek, LexisNexis, Warszawa 2005, s. 566. Należy w tym zakresie zwrócić również uwagę na różnicę stosowanych w tych przepisach przyimków: *przed* (art. 812 § 1 k.c.) oraz *przy* (art. 384 § 1 k.c.) istotnych z punktu widzenia normatywnego obowiązku takiego doręczenia treści wzorca umownego, które poprzedza podjęcie przez ubezpieczającego decyzji o zawarciu umowy ubezpieczenia, a nie następuje w chwili zawarcia takiej umowy, tj. już po podjęciu decyzji w przedmiocie jej zawarcia (na dysonans ten zwraca uwagę M. Krajewski, *op. cit.*, s. 106–107).

25. Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw [druk sejmowy nr V.353].

26. Wśród wielu: A. Chróścicki, *Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 56; M. Serwach, [w:] M. Adamowicz, A. Brodecka-Chamera, D. Fuchs, M. Glicz, B. Janyga, S. Karoluk, J. Kruczalak-Jankowska, K. Malinowska, D. Maśniak, J. Nawracała, M. Serwach, E. Spigarska, E. Wieczorek, A. Wowerka, Z. Brodecki, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz. Tom 1. Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 203–207; M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 55 i nast.; M. Krajewski, *op. cit.*, Warszawa 2018, s. 203–204.

27. Dz. U. 2015, poz. 1844 z późn. zm., dalej: u.dz.u.r.

ubezpieczenia] informacji, o których mowa w art. 17 ust. 1 u.dz.u.r. Normy te wskazują na obligatoryjne elementy ogólnych warunków ubezpieczenia (za tą tezą przemawia również relacja art. 17 ust. 1 u.dz.u.r. do art. 16 u.dz.u.r.)²⁸. Tak ukształtowany obowiązek informacyjny jest realizowany poprzez przedłożenie za pośrednictwem ubezpieczającego²⁹ wymaganych prawem informacji na piśmie lub (za zgodą osoby zainteresowanej) na innym trwałym nośniku. Co ważne, nie ma tu jednak mowy o powinności doręczenia pełnego tekstu ogólnych warunków ubezpieczenia, a jedynie enumeratywnie wskazanych w tym przepisie informacji. Wreszcie, zważywszy na to, że ubezpieczony w pewnych przypadkach może nawet nie wiedzieć, że jest objęty ochroną ubezpieczeniową w ramach umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek, przedmiotowa norma dotyczy wyłącznie umów, o których przystępujący posiada wiedzę³⁰, a nadto – którymi jest objęty na podstawie przedsięwziętej przez siebie czynności polegającej na przystąpieniu do ubezpieczenia.

Ustawodawca nie wskazał sankcji w przypadku braku wykonania przez zakład ubezpieczeń (lub ubezpieczającego) obowiązku informacyjnego wynikającego z art. 17 ust. 2 u.dz.u.r.³¹ Sankcja taka, odnosząca się do braku doręczenia warunków umowy ubezpieczenia (w pełnym zakresie) w umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek, dotyczy wyłącznie sytuacji, w których konieczna jest zgoda ubezpieczonego na udzielenie mu ochrony ubezpieczeniowej lub w których ubezpieczony zgadza się na finansowanie kosztu składki ubezpieczeniowej (art. 19 u.dz.u.r.). Wówczas brak doręczenia warunków umownych przed wyrażeniem takiej zgody skutkuje niemożnością powołania się przez zakład ubezpieczeń na postanowienia warunków umownych ograniczające lub wyłączające odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń, a także przewidujące skutki naruszeń

-
28. Zgodnie z tym przepisem zakład ubezpieczeń zawiera w stosowanych przez siebie wzorcach umów, w szczególności w ogólnych warunkach ubezpieczenia, informacje, które postanowienia określają: 1) przesłanki wypłaty odszkodowania i innych świadczeń lub wartości wykupu ubezpieczenia; 2) ograniczenia oraz wyłączenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń uprawniające do odmowy wypłaty odszkodowania i innych świadczeń lub ich obniżenia; 3) koszty oraz wszelkie inne obciążenia potrącone ze składek ubezpieczeniowych, z aktywów ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych lub poprzez umorzenie jednostek uczestnictwa ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych; 4) wartość wykupu ubezpieczenia w poszczególnych okresach trwania ochrony ubezpieczeniowej oraz okres, w którym roszczenie o wypłatę wartości wykupu nie przysługuje.
29. Jak wskazuje E. Bukowska, nie można na gruncie art. 17 ust. 2 u.dz.u.r. wykluczać sytuacji, w których obowiązek ten zostanie wykonany bezpośrednio przez zakład ubezpieczeń; zob. E. Bukowska, [w:] *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, [red.] P. Czublun, CH Beck, Warszawa 2016, s. 72. Należy zgodzić się z takim zapatrywaniem, mając na względzie *ratio legis* przedmiotowej normy prawnej zmierzającej do wyposażenia osoby zainteresowanej przystąpieniem do umowy ubezpieczenia zawartej na cudzy rachunek w wiedzę, która pozwoli takiej osobie w sposób świadomy złożyć oświadczenie w przedmiocie przystąpienia do ubezpieczenia (odmiennie, uwzględniając literalne brzmienie art. 17 ust. 2 u.dz.u.r., M. Krajewski, [w:] *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, [red.] P. Wajda, M. Szczepańska, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 144.
30. Powszechnie obowiązujące przepisy jedynie w przypadku ubezpieczeń na życie wymagają zgody ubezpieczonego na objęcie go ochroną ubezpieczeniową (art. 829 § 2 k.c.). W każdym innym przypadku status ubezpieczonego może zostać nabyty bez wiedzy (lub nawet zgody) ubezpieczonego.
31. M. Krajewski, [w:] *Ustawa o działalności...*, s. 145 wskazuje, że sankcje związane z brakiem dochowania przez zakład ubezpieczeń obowiązków wynikających z art. 17 u.dz.u.r. należy rozpatrywać bardziej przez pryzmat regulacji publicznoprawnych (w tym dotyczących działań organu nadzoru lub obejmujących przypadki naruszenia ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów jako praktyki naruszającej zbiorowy interes konsumentów), tymczasem z perspektywy skutków cywilnoprawnych będzie tu mowa raczej o skutkach wynikających z niejasności postanowień ogólnych warunków ubezpieczenia (art. 15 ust. 5 u.dz.u.r.).

powinności ubezpieczonego lub obciążające go obowiązkami³². Przedmiotowa norma pomija wprowadzenie relację chwili wyrażenia zgody, o której mowa w tym przepisie, do momentu złożenia oświadczenia w przedmiocie przystąpienia do ubezpieczenia, względnie zawarcia umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek³³. Uznać natomiast należy, że z uwagi na charakter przedmiotowej normy nie powinno to mieć miejsca później niż w momencie złożenia przez zainteresowanego oświadczenia w przedmiocie przystąpienia do ubezpieczenia lub zawarcia umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek (w przypadku gdy takowe przystąpienie nie jest wymagane umową). Regulacja art. 19 u.d.z.u.r. wprowadza zatem pewną modyfikację regulacji art. 384 § 1 k.c., rozciągając jego skutki na umowy ubezpieczenia zawierane na cudzy rachunek, w których ubezpieczony niebędący ich stroną korzysta z uprawnień nadanych mu przez strony stosunku prawnego ubezpieczenia (tj. ubezpieczającego oraz zakład ubezpieczeń).

3. Skutki braku doręczenia ogólnych warunków umowy w reżimie art. 384 k.c.

Jak wynika z art. 384 § 1 k.c., wzorzec (ogólne warunki ubezpieczenia) wiąże drugą stronę pod warunkiem jego doręczenia adherentowi przed zawarciem umowy. Co istotne, przedmiotowy przepis znajduje zastosowanie zarówno do konsumentów, jak i do podmiotów, którym taki status nie przysługuje (nie spełniają dyspozycji z art. 22¹ k.c.), lub które – na gruncie regulacji dotyczących umowy ubezpieczenia – nie korzystają z ochrony konsumenckiej w oparciu o art. 805 § 4 k.c.

Konsekwencją wynikającego z art. 384 § 1 k.c. obowiązku po stronie zakładu ubezpieczeń jest przyjęcie, że aby mówić o związaniu adherenta treścią wzorca, konieczne jest doręczenie wzorca w takim czasie poprzedzającym zawarcie umowy, który jest wystarczający do zapoznania się z jego postanowieniami³⁴. Należy zatem przyjąć, że proponent realizuje dyspozycję przewidzianą w art. 384 § 1 k.c. dopiero wówczas, gdy w rozsądnym terminie poprzedzającym zawarcie umowy doręcza wzorzec umowny w taki sposób, aby adherent miał realną możliwość poznania treści wzorca³⁵ i aby w oparciu o dokonaną jego analizę mógł podjąć decyzję w przedmiocie przystąpienia (bądź nie) do stosunku prawnego regulowanego treścią wzorca umownego. Adherent musi zatem mieć zapewnioną możliwość skojarzenia treści wręczanego mu wcześniej

32. Tożsama sankcja wiąże się z oboma przypadkami wyrażenia przez późniejszego ubezpieczonego zgody na udzielenie mu ochrony ubezpieczeniowej oraz zgody na sfinansowanie składki ubezpieczeniowej. Zwłaszcza w drugim przypadku wydaje się to niezrozumiałe, jako że zgodnie z literalnym brzmieniem art. 19 u.d.z.u.r. konsekwencją wyrażenia przez ubezpieczonego zgody na zapłatę składki ubezpieczeniowej (po uzyskaniu informacji o objęciu takim ubezpieczeniem) w sytuacji braku przedłożenia wcześniej warunków umownych będzie brak możliwości powoływania się przez zakład ubezpieczeń m.in. na postanowienia ograniczające lub wyłączające jego odpowiedzialność na gruncie umowy ubezpieczenia.

33. O ile zgoda na udzielenie ochrony ubezpieczeniowej zasadniczo w większości przypadków będzie uprzednia lub równoczesna ze złożeniem oświadczenia o przystąpieniu do ubezpieczenia (jako jednostronna czynność prawna, może zostać również potwierdzona na zasadzie art. 104 k.c. w zw. z art. 103 k.c.), to już zgoda na sfinansowanie składki ubezpieczeniowej może być również następcza w stosunku do daty zawarcia umowy na cudzy rachunek lub przystąpienia zainteresowanego do umowy ubezpieczenia zawartej na cudzy rachunek.

34. G. Karaszewski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, [red.] J. Ciszewski, Lex/el 2014.

35. A. Olejniczak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 3. Zobowiązania – część ogólna*, [red.] A. Kidyba, Lex/el 2014.

wzorca umownego z zawieraną na jego podstawie umową³⁶. Wynika z tego, że doręczenie wzorca w czasie podpisywania umowy lub po jej podpisaniu nie spełnia warunku z w/w normy³⁷, a sankcją za niedopełnienie wymogu z art. 384 § 1 k.c. powinno być zawsze nieuzyskanie przez wzorzec mocy wiążącej strony stosunku prawnego³⁸. Taki pogląd wynika przede wszystkim z nowelizacji art. 384 § 1 k.c. obowiązującej od dnia 10 sierpnia 2007 roku, kiedy to sformułowanie „przy zawarciu umowy” zastąpiono słowami „przed zawarciem umowy”³⁹. W praktyce ubezpieczeniowej istotne z tej perspektywy jest stanowisko Andrzeja Chróścickiego, zgodnie z którym skoro doręczenie OWU ma nastąpić przed zawarciem umowy, to czynność faktyczna w postaci doręczenia wzorca umownego musi być wcześniejsza w stosunku do czynności zarówno sporządzenia, jak również wręczenia polisy ubezpieczeniowej⁴⁰. W przeciwnym razie nie dochodzi do stworzenia adherentowi możliwości zapoznania się z treścią wzorca w rozumieniu art. 384 § 1 k.c.

Niedopełnienie wskazanego w treści art. 384 § 1 k.c. wymogu prowadzi do utraty mocy obowiązującej wzorca, którym posługuje się proponent. Wzorzec umowny nie kształtuje wówczas treści zobowiązania łączącego strony, jednakże nie ma wpływu na ważność wykreowanego pomiędzy stronami stosunku prawnego i nie ma tu znaczenia fakt, iż po dacie zawarcia umowy wzorzec zostanie adherentowi przedłożony. Zawarta umowa jest zatem ważna i wywołuje skutki określone oświadczeniami woli stron, normami powszechnie obowiązującymi, zasadami współżycia społecznego i ustalonymi zwyczajami, po myśli art. 56 k.c. Powszechnie przyjmuje się przy tym należy, że w takiej sytuacji nie znajduje zastosowania art. 58 § 3 k.c., albowiem wzorzec umowny nie staje się częścią zawartej pomiędzy stronami umowy ubezpieczenia⁴¹. W takiej sytuacji umowa ubezpieczenia dochodzi do skutku pomiędzy zakładem ubezpieczeń a ubezpieczającym, jednakże jej treść jest kształtowana w oparciu o zgodne postanowienia ważnej umowy,⁴² polegające zasadniczo na tym, że ubezpieczyciel obowiązany jest spełnić na rzecz ubezpieczonego świadczenie prowadzące do wypłaty świadczenia odpowiadającego wysokości szkody powstałej po stronie ubezpieczonego w związku ze zniszczeniem się wypadku ubezpieczeniowego. Nie można przy tym pominąć faktu, iż treść takiego stosunku ubezpieczeniowego będzie podlegała regulacjom powszechnie obowiązującego prawa (w tym zwłaszcza art. 805 i nast. k.c.)⁴³, przy uwzględnieniu uzgodnionego pomiędzy stronami przedmiotu oraz zakresu ubezpieczenia, a także wysokości sumy ubezpieczenia. W takiej sytuacji negatywną konsekwencją dla zakładu ubezpieczeń będzie zatem zwłaszcza niemożność powoływania się względem ubezpieczającego lub ubezpieczonego na okoliczności, które prowadzą do wyłączenia lub ograniczenia zakresu ich odpowiedzialności w związku z wystąpieniem wypadku ubezpieczeniowego. Jak wskazuje Czesława Żuławska, takie skutki prawne stanowią swoistą sankcją dla proponenta za uchybienia w posługiwaniu się wzorca-

36. E. Wieczorek, [w:] *Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Kodeks cywilny*, [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Tom 2. Komentarz*, [red.] M. Glicz, M. Serwach, wyd. II, Lex/el 2010.

37. A. Rzetecka-Gil, *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania – część ogólna*, Lex/el 2011.

38. G. Karaszewski, *op. cit.*

39. Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw [Dz. U. 2007, nr 82, poz. 557].

40. A. Chróścicki, *Komentarz do niektórych przepisów Kodeksu cywilnego*, [w:] *Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego. Komentarz do art. 384 k.c.*, Lex 2008.

41. A. Olejniczak, *op. cit.*

42. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2004 r., sygn. akt IV CK 577/03, niepublikowany.

43. A. Chróścicki, *op. cit.*, teza nr 3.

mi. Jednocześnie są przeciwwagą dla korzyści, jakie stąd płyną dla profesjonalisty, który korzysta z możliwości posługiwania się wzorcem umownym⁴⁴.

4. Zagadnienie doręczenia (i doręczania) ogólnych warunków ubezpieczenia w relacji do art. 384 § 2 k.c.

Choć podobne stanowisko przyjęło się w dorobku rodzimej doktryny⁴⁵, w ocenie autorów obowiązek doręczania ubezpieczającym tekstu OWU nie powinien być wyłączany (lub ściślej – w praktyce nie będzie wyłączany) w oparciu o normę z art. 384 § 2 k.c.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na fakt, iż art. 384 § 2 k.c., posługujący się pojęciem wzorca, stanowi raczej o jednym konkretnym wzorcu (stosowanym w stosunkach danego rodzaju), a nie o wzorcu danego rodzaju, czy też o wzorcach stosowanych w stosunkach danego rodzaju (art. 384 § 2 k.c.: „gdy posługiwanie się wzorcem jest w stosunkach danego rodzaju zwyczajowo przyjęte”). Wykładnia językowa przedmiotowej normy (stosowana wszakże na zasadzie pierwszeństwa przed subsydiarną wykładnią systemową oraz funkcjonalną⁴⁶) nie pozostawia w ocenie autorów w tym zakresie wątpliwości, albowiem prowadzi do jednoznacznego rezultatu. Przykładem takiego konkretnego wzorca stosowanego w stosunkach danego rodzaju są klauzule INCOTERMS 2010 (*International Commercial Terms*), które jako konkretny oraz zasadniczo niepodlegający zmianie wzorzec umowny są stosowane w skali globalnej⁴⁷. Tymczasem ogólne warunki ubezpieczenia – w świetle mnogości zakładów ubezpieczeń oferujących wiele różnych produktów ubezpieczeniowych, a także dużej ilości różnych wzorców umownych (nierzadko również występujących w obrocie w różnej treści z uwagi na wprowadzane w nich przez zakłady ubezpieczeń zmiany) – nie powinny być traktowane jako wzorzec, o którym mowa w art. 384 § 2 k.c. Należy zatem stwierdzić, że w obecnych realiach gospodarczych ogólne warunki ubezpieczenia są wyłącznie jednostkowym wzorcem, który nie jest stosowany w obrocie powszechnym (jak np. usługi pocztowe czy usługi transportu publicznego)⁴⁸, ale stanowi wzorzec o charakterze kwalifikowanym.⁴⁹

W ocenie autorów stanowisko przeciwne byłoby uzasadnione co najwyżej w przypadku, gdyby jeden wzorzec umowny (OWU) odnosił się do danego rodzaju umowy ubezpieczenia (tożsamego produktu ubezpieczeniowego oferowanego przez wszystkie zakłady ubezpieczeń), a także był

44. C. Żuławska, *Komentarz do art. 384 k.c.*, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom 1*, Gniewek E. [red.], LexisNexis, Warszawa 2005.

45. Np. M. Ziemiak, *Postanowienia niedozwolone na tle umów ubezpieczenia*, TNOiK, Toruń 2018, s. 257–258; K. Skubisz-Kęпка, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 3*, [red.] M. Habdas, M. Frasz, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 195; K. Zagrobelny, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, [red.] E. Gniewek, CH Beck, Warszawa 2011, s. 627.

46. L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, TNOiK, Toruń 2006, s. 67–73.

47. Przykładem umów ubezpieczeń majątkowych, o których ewentualnie można powiedzieć, że są zawierane w oparciu o powszechnie dostępny oraz niezmienny wzorzec, są klauzule instytucyjne ubezpieczycieli londyńskich CARGO – trzy formuły (A, B, C), oparte na morskich ubezpieczeniach SG z końca XVIII wieku.

48. Zob. C. Żuławska, *op. cit.*

49. W. Popiołek, [w:] *Kodeks cywilny Tom 1. Komentarz*, [red.] K. Pietrzykowski, CH Beck, Warszawa 1997, s. 705; wyrok SN z dnia 19 lutego 2004 r., sygn. akt: IV CK 69/03, Lex nr 175953; wyrok z dnia 31 maja 2001 r., sygn. akt: V CKN 247/00, Lex nr 52407; wyrok z dnia 30 listopada 2000 r., sygn. akt: I CKN 970/98, OSNC 2001/6/93.

stosowany powszechnie do danej umowy przez zakłady ubezpieczeń w odniesieniu do wszystkich ubezpieczających (ubezpieczających „danego rodzaju”), ewentualnie gdyby treść umowy była regulowana przepisami powszechnie obowiązującymi, a OWU jedynie powielaby te przepisy (jak ubezpieczenia przewidziane ustawą z dnia 22 maja 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych⁵⁰, co do których należy zwrócić uwagę na pewną praktykę odchodzenia od stosowania OWU w miejsce wzorców powielających regulacje *iuris cogentis*, obowiązujące wszakże niezależnie od tego, czy OWU były w tym przypadku ubezpieczającemu doręczone przed zawarciem umowy, czy też nie). W przeciwnym wypadku mnogość i różnorodność wzorców umownych wyklucza w ocenie autorów zastosowanie art. 384 § 2 zd. 1 k.c., albowiem stan taki prowadziłyby do zbyt dużych dysproporcji w zakresie ochrony prawnej kontrahentów zakładów ubezpieczeń – innych niż podmioty, którym przysługuje ochrona konsumencka na podstawie art. 384 § 2 k.c.

W aktualnych realiach gospodarczych, uwzględniając zwłaszcza rozwój systemów informatycznych oraz możliwość stwarzania warunków ułatwiających dostęp do treści wzorców umownych, należałoby przyjąć że gdyby art. 384 § 2 zd 1 k.c. odnosił się do ogólnych warunków ubezpieczenia, zakłady ubezpieczeń (podobnie np. banki, przedsiębiorstwa energetyczne lub przedsiębiorcy telekomunikacyjni) zasadniczo nie miałyby obowiązku w żadnym wypadku doręczać ubezpieczającym (nie-konsumentom – niezależnie od branży, w której taki podmiot działa) tekstu OWU przed zawarciem umowy ubezpieczenia, co bez wątplenia nie pozwalałoby na postawienie tezy w przedmiocie świadomości adherenta o treści nawiązywanego stosunku prawnego. Takie natomiast zapatrywanie stwarzałoby warunki do ewentualnych nadużyć, zwłaszcza w zakresie, w jakim wzorec umowny wprowadzałby postanowienia umowne naruszające równowagę stron zawieranego stosunku prawnego, czy też w jakikolwiek sposób zmierzałyby do uprzywilejowania pozycji proponenta kosztem adherenta. Mając to na uwadze, należy wskazać na trafne orzeczenie Sądu Okręgowego w Tarnowie z dnia 27 czerwca 2013 roku. W jego uzasadnieniu podano, że OWU stanowią kwalifikowany wzorec nienormatywny, który musi zostać doręczony przed zawarciem umowy ubezpieczenia, aby można było mówić o ich zastosowaniu⁵¹. Na gruncie regulacji art. 384 § 2 zd. 1 k.c. należy bowiem wskazać jedynie na zwyczaj postępowania się wzorcem przy zawieraniu umów ubezpieczenia. Zwyczaj nie oznacza jednak powszechności postępowania się tym wzorcem, a co najwyżej zwraca uwagę na utrwalony oraz ogólnie znany w zakresie danych stosunków gospodarczych sposób zawierania umowy przy użyciu wzorca⁵², podobnie jak ma to miejsce w przypadku umów zawieranych przez banki, przedsiębiorstwa energetyczne, przedsiębiorstwa telekomunikacyjne lub inne podobne podmioty. Zwyczaj taki nie może natomiast tworzyć samodzielnej przesłanki związania kontrahenta podmiotu posługującego się wzorcem umownym takim wzorcem, albowiem przesłanka ta wynika wprost z art. 384 § 1 k.c.

50. Tekst jedn. Dz. U. 2018, poz. 473.

51. Wyrok z dnia 27 czerwca 2013 r., sygn. akt: I Ca 125/13, Lex nr 1715988.

52. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 30 czerwca 2014 r., sygn. akt: I ACa 449/13, Lex nr 1527232.

5. Łatwość dowiedzenia się o treści wzorca jako przesłanka wyłączająca obowiązek doręczenia wzorca umownego z perspektywy ogólnych warunków ubezpieczenia

Analizując wynikającą z art. 384 § 2 zd. 1 k.c. przesłankę umożliwiającą podmiotowi posługującemu się przy zawieraniu umów ustalonym wzorcem umownym zaniechanie realizacji obowiązku doręczenia wzorca przed zawarciem umowy [art. 384 § 1 k.c.], należy przede wszystkim zwrócić uwagę na to, że ciężar dowodu wystąpienia stanu opisanego w tej normie, tj. „łatwości dowiedzenia się” będzie spoczywał najczęściej bezpośrednio na proponencie posługującym się wzorcem umownym [art. 6 k.c.], tj. na zakładzie ubezpieczeń (nie można wszakże wykluczyć, że podmiotem zainteresowanym w zakresie wykazania treści stosunku ubezpieczeniowego kształtowanego przez OWU będzie także ubezpieczający, ubezpieczony lub uprawniony z umowy ubezpieczenia, choć w praktyce spór w tej materii najczęściej polega na wyłączeniu stosowania w danym przypadku postanowień OWU wyłączających lub ograniczających odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń związaną z wystąpieniem wypadku ubezpieczeniowego). Jednocześnie nie sposób pominąć tutaj faktu, iż w związku z niezwykle ocenym charakterem owej przesłanki jej ostateczna kwalifikacja będzie dokonywana przez sąd *in casu*, z uwzględnieniem okoliczności sprawy, także z punktu widzenia oceny praktyki posługiwania się konkretnym (ocenianym) wzorcem w stosunkach danego rodzaju⁵³.

Aby mówić o możliwości zastosowania w konkretnym przypadku normy z art. 384 § 2 zd. 1 k.c., zachodzi konieczność takiego udostępnienia przez proponenta wzorca umownego, aby dla potencjalnych kontrahentów istniała możliwość łatwego dowiedzenia się o jego treści. Z tego też względu, mając na uwadze argumentację przedstawioną w poprzedniej części niniejszego opracowania – w szczególności dotyczącą mnogości różnorodnych produktów ubezpieczeniowych, dla których poszczególne zakłady ubezpieczeń stosują własne wzorce umowne, uznać należy, że przesłanka z art. 384 § 2 zd. 1 k.c. jest dla obrotu ubezpieczeniowego bezprzedmiotowa, albowiem łatwość dowiedzenia się o treści ogólnych warunków ubezpieczenia będzie raczej rzadko występującym w praktyce wyjątkiem od generalnej zasady trudności dowiedzenia się o treści wzorca umownego. W każdym natomiast przypadku zagadnienie regulowane tą normą powinno spotkać się ze szczególną uwagą interpretatora danego stanu faktycznego, z perspektywy własnie przesłanki łatwości dowiedzenia się adherenta o treści wzorca, co jest o tyle istotne, że wystąpienie tej okoliczności zwalniającej proponenta z obowiązku wynikającego z art. 384 § 1 k.c. będzie najczęściej podlegało badaniu już po zawarciu umowy, której postanowienia ewentualnie podlegają regulacji przez treść wzorca umownego.

Przesłanka z art. 384 § 2 zd. 1 k.c. musi być interpretowana przez pryzmat poziomu przeciętnego kontrahenta i to niezależnie od tego, czy jest nim konsument, czy przedsiębiorca⁵⁴. Jak dodaje Adam Olejniczak, przesłanka łatwości dowiedzenia się o treści wzorca powinna również uwzględniać zobiektywizowane cechy adherenta, w tym, czy jest on profesjonalistą w branży, w której stosowany jest wzorec umowny, czy przedsiębiorcą odmiennej branży⁵⁵. W drugim z przy-

53. C. Żuławska, *op. cit.*, s. 131.

54. A. Rzetocka-Gil, *op. cit.* oraz przywołana tam literatura, w tym W. Popiołek, *op. cit.*, s. 792.

55. Komentarz do art. 384 k.c., Lex 2014.

padków przesłanka z art. 384 § 2 k.c. powinna być stosowana szczególnie ostrożnie, w rezultacie czego faktycznie w zakresie pojęcia nie-konsumenta pojawią się różne grupy podmiotów (także profesjonalnych uczestników rynku) Z perspektywy regulacji art. 384 § 2 k.c. grupy te nie będą mogły być traktowane tak samo, mając na względzie interpretację przesłanki łatwości dowiedzenia się o treści wzorca. W doktrynie podkreśla się również, że dostępność wzorca nie może być pozorna, albowiem wówczas wzorec ten nie staje się częścią łączącego strony stosunku prawnego⁵⁶. Jako przykład pozorności wskazać można występującą czasem praktykę ubezpieczeniową odwoływania się w treści wniosków o zawarcie umów ubezpieczenia lub polis ubezpieczeniowych (co istotne *ex definitione* dokumentów wtórnych, albowiem na podstawie art. 809 § 1 k.c. potwierdzających jedynie zawarcie umowy ubezpieczenia) do „ogólnych warunków ubezpieczenia obowiązujących w dacie zawarcia umowy”. Takie działania stwarza bowiem po stronie potencjalnego kontrahenta konieczność podjęcia szeregu czynności, które zmierzałyby do ustalenia treści wzorca umownego stosowanego do konkretnie zawieranej umowy (w przypadku umowy ubezpieczenia konieczne byłoby również ustalenie, czy dany wzorec faktycznie dotyczy konkretnego uzgodnionego ryzyka oraz zakresu ubezpieczeniowego). Wreszcie, wymóg taki w sposób nieuzasadniony przesunąłby na adherenta ryzyko wynikające ze zmiany wzorca umownego w momencie zawarcia umowy ubezpieczenia, w skrajnym zaś przypadku sprowadzałyby się do konieczności ustalenia, który wzorec umowny (o jakiej treści) obowiązywał strony umowy ubezpieczenia w przypadku zawarcia umowy w dniu podjęcia uchwały zarządu zakładu ubezpieczeń wprowadzającej zmiany do treści ogólnych warunków ubezpieczenia. W każdym przypadku wystąpienia jakichkolwiek trudności w ustaleniu treści wzorca umownego, adherent będzie zatem zdany na proponenta, co jednak nie wypełnia przesłanki z art. 384 § 2 zd. 1 k.c., albowiem zasadniczą rolę odgrywa tu obowiązek proponenta przedłożenia wzorca umownego na podstawie art. 384 § 1 k.c. Brak jednocześnie podstaw prawnych do tego, aby w oparciu o art. 384 § 2 zd. 1 k.c. próbować przerzucić na adherenta obowiązek domagania się od proponenta przedstawienia wzorca umownego przed zawarciem umowy, której treść ma być kształtowana przez wzorec umowny.

6. Przyczynek prawa unijnego do polskiego, czyli PEICL

Należy zwrócić uwagę, że w projekcie europejskim (PEICL), już w art. 1:203⁵⁷ (język i wykładnia dokumentów) postanowiono, że wszystkie dokumenty dostarczane przez ubezpieczyciela powinny być sformułowane w języku, w którym zawierano umowę, w sposób prosty i zrozumiały. Z kolei w razie wątpliwości w stosunku do użytych sformułowań zawartych w dokumentach i informacjach dostarczonych przez ubezpieczyciela, postanowienia należy interpretować na korzyść odpowiednio ubezpieczającego, ubezpieczonego lub beneficjenta (§ 2). Już konsekwencją przyjęcia takiej zasady jest również wynikający z art. 1:204 obowiązek wykazania przez zakład ubezpieczeń,

56. A. Rzetecka-Gil, *op. cit.* oraz powołana tam literatura, w tym *Kodeks cywilny. Komentarz*, [red.] E. Gniewek, CH Beck, Warszawa 2008, s. 617.

57. *Nota bene* należy zwrócić uwagę na to, że art. 1:203 § 2 PEICL jest oparty na treści art. 5 Dyrektywy nr 93/13/EEC z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. L 95, s. 288).

że ubezpieczający otrzymał wszystkie dokumenty stanowiące o treści umowy ubezpieczenia⁵⁸. Co więcej, w zakresie obowiązków przedkontraktowych art. 2:201 PEICL⁵⁹ stanowi, że ubezpieczyciel obowiązany jest dostarczyć ubezpieczającemu wraz z kopią proponowanych warunków umowy także dokument zawierający wskazane w tej normie informacje, w tym w szczególności (§ 1):

- określenie przedmiotu ubezpieczenia oraz zakresu ryzyk objętych ubezpieczeniem (lit. d);
- wysokość składki ubezpieczeniowej i sposób jej wyliczenia (lit. f);
- okres trwania umowy ubezpieczenia, włącznie ze sposobem jej wypowiedzenia oraz okresem trwania odpowiedzialności (lit. h).
- prawo do odwołania złożonego wniosku ubezpieczeniowego oraz prawo odstąpienia od umowy (lit. i).

Jak przy tym wynika z § 2, o ile to możliwe, informacje wskazane w art. 2:201 § 1 PEICL powinny być dostarczone ubezpieczającemu w czasie wystarczającym do swobodnego podjęcia decyzji o zawarciu lub niezawarciu umowy ubezpieczenia. Wreszcie, w art. 2:202 PEICL przewidziano obowiązek wskazania różnic między oczekiwaną a proponowaną treścią umowy, o których ubezpieczyciel wie lub powinien wiedzieć, biorąc pod uwagę okoliczności oraz sposób zawarcia umowy, w szczególności okoliczność czy ubezpieczający działał przy pomocy niezależnego agenta ubezpieczeniowego. Naruszenie takiego obowiązku prowadzi do konieczności spełnienia przez ubezpieczyciela świadczenia na rzecz ubezpieczającego, także w zakresie szkód związanych z naruszeniem obowiązku wskazania różnic (chyba że ubezpieczyciel działał tym zakresie nieświadomie), a ubezpieczający uprawniony jest dodatkowo do wypowiedzenia umowy na piśmie w terminie dwóch miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o naruszeniu obowiązku zakładu ubezpieczeń.

Podsumowanie

Powyższe spostrzeżenia skłaniają do refleksji, iż dopiero praktyka obrotu gospodarczego pozwoliła w pełni ocenić aksjologicznie znaczenie wprowadzonych przez ustawę z dnia 13 kwietnia 2007 roku zmian do regulacji zasad kształtowania stosunków umownych na podstawie wzorców umownych w ubezpieczeniach gospodarczych. Powyższe nie oznacza żadną miarą jednoznaczności ocen, w szczególności zakresu zastosowania art. 384 § 1 k.c. wprowadzającego ogólny obowiązek doręczania wzorca umownego przed zawarciem umowy – zarówno w obrocie konsumenckim, jak i biznesowym. Obecnie nie ulega wątpliwości, czego dowodem chociażby powyższe konstatacje, iż nowelizacja skłania szczególnie usługobiorcę ubezpieczeniowego do właściwej percepcji problematyki i skutków umów ubezpieczenia zawieranych w świetle znowelizowanych norm Kodeksu cywilnego. Zarazem należy zwrócić uwagę, iż właśnie problematyka wzorców umownych jest przedmiotem regulacji Insurance Restatement (*scil:* PEICL), co powinno także stanowić wyznacznik dalszych prac nad regulacją umowy ubezpieczenia w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb praktyki przez wzgląd na skutki, jakie ustawa spowodowała w treści art. 812 k.c.

58. Dalsze wywody oparto na: Principles of European Insurance Contract Law (PEICL), prepared by the Project Group Restatement of European Insurance Contract Law, Munich 2009 [tekst anglojęzyczny; tłumaczenie na język polski D. Fuchsa, Ł. Szymańskiego i M. Boguskiej, zawarte w tej publikacji].

59. Przedmiotowa regulacja jest oparta na treści art. 183–189 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej *Wypłacalność II* (Dz. Urz. UE L 335).

Wykaz źródeł

- Bukowska E., [w:] *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, Czublun P. [red.], CH Beck, Warszawa 2016.
- Chróścicki A., *Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
- Dmowski S., [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia Zobowiązania. Tom 2*, Bieniek G. [red.], LexisNexis, Warszawa 2005.
- Drzewicki M., *Ubezpieczenia gospodarcze. Przepisy. Komentarz*, TUR, Jaktorów 1998.
- Fuchs D., [w:] Kowalewski E., Fuchs D., Mogiński W.W., Serwach M., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Toruń–Bydgoszcz 2006.
- Fuchs D., *Kilka uwag o obowiązywaniu wzorców w umowie ubezpieczenia w świetle nowelizacji art. 384 oraz 812 kodeksu cywilnego*, [w:] *Umowa ubezpieczenia*, Nowak A., Fuchs D., Nowak S. [red.], Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, Warszawa 2007.
- Fuchs D., *Reforma wspólnotowej regulacji ubezpieczeń na życie a stan rozwoju europejskiego prawa kontraktów*, [w:] *Unia Europejska w dobie reform*, Mik C. [red.], TNOiK, Toruń 2004.
- Fuchs D., *Właściwość sądu i właściwość prawa w europejskich ubezpieczeniach gospodarczych*, „Prawo Asekuracyjne” 2008, nr 2.
- Gawlas C., Mikulski R., *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej*, CH Beck, Warszawa 2001.
- Gawlas C., Mikulski R., *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 1997.
- Karaszewski G., [w:] Ciszewski J. [red.], *Kodeks cywilny. Komentarz*, Lex/el 2014.
- Kowalewski E., Bzdych A., *Prawo właściwe dla umów ubezpieczenia w świetle prawa polskiego na tle regulacji europejskich*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2012, nr 1.
- Krajewski M., [w:] *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, Wajda P., Szczepańska M. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia art. 805–834 k.c. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2018.
- Kruczalak-Jankowska J., Malinowska K., Maśniak D., Nawracała J., Serwach M., Spigarska E., Wiczorek W., Wowerka A., Brodecki Z., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz. Tom 1. Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Kufel J., *Zmiana ogólnych warunków ubezpieczenia a treść stosunku ubezpieczenia*, „Prawo Asekuracyjne” 1995, nr 1.
- Ludwichowska K., Thiede T., *Reżim kolizyjny umowy ubezpieczenia po wejściu w życie rozporządzenia Rzym I*, „Prawo Asekuracyjne” 2009, nr 2.
- Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, TNOiK, Toruń 2006.
- Olejniczak A., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część ogólna*, Kidyba A. [red.], Lex/el 2014.
- Orlicki M., Pokrzywniak J., *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
- Pilich M., *Statut umów ubezpieczenia według rozporządzenia Rzym I*, [w:] *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, Grzegorzczak P., Weitz K. [red.], LexisNexis, Warszawa 2012.
- Policha K., Wnęk A., *Prawo prywatne międzynarodowe. Zasady wyboru prawa właściwego dla dużych ryzyk ubezpieczeniowych. Zagadnienia praktyczne*, „Prawo Asekuracyjne” 2011, nr 3.

- Popiołek W., [w:] *Kodeks cywilny Tom 1. Komentarz*, Pietrzykowski K. [red.], CH Beck, Warszawa 1997.
- Popiołek W., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 1*, Pietrzykowski K. [red.], CH Beck, Warszawa 2002.
- Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)*, prepared by the Project Group Restatement of European Insurance Contract Law, Munich 2009 [tekst angielski; tłumaczenie na język polski Fuchs D., Szymański Ł. Boguska M.].
- Rogowski S. [w:] *Prawo ubezpieczeń. Ustawy z komentarzem*, Rogowski S. [red.], Poltext, Warszawa 2004.
- Rzetecka-Gil A., *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania – część ogólna*, Lex/el 2011.
- Serwach M., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 3*, Habdas M., Fras M. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Wąsiewicz A., [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej. Tom 3*, Wąsiewicz A. [red.], Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1997.
- Wieczorek E., [w:] *Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Kodeks cywilny, [w:] Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Tom 2. Komentarz*, Glicz M., Serwach M. [red.], Lex/el 2010.
- Zagrobелny K., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Gniewek E. [red.], CH Beck, Warszawa 2011.
- Ziemiak M., *Postanowienia niedozwolone na tle umów ubezpieczenia*, TNOiK, Toruń 2018.
- Żuławska C., [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom 1*, Gniewek E. [red.], LexisNexis, Warszawa 2005.

The normative duty to provide general terms of insurance – interpretative postulates in the light of current regulation

The article discusses the problem of the normative obligation to deliver the general terms of insurance. The authors discuss this issue in the context of the evolution of its provisions. They also draw attention to the different consequences of classifying entities into categories respectively: B2B and B2C. They also focus on discrepancies within the meaning of the premises releasing the insurer from the abovementioned obligation in the light of Article 384 §2 sentence 1 of the Polish Civil Code. For this reason, they formulate interpretative postulates which, in their opinion, serve the practice of trading.

Key words: general terms of insurance, providing and applying of general terms of insurance, exceptions to the duty of provide, B2B, B2C.

DR DARIUSZ FUCHS – radca prawny, Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, właściciel Kancelarii Radcy Prawnego z siedzibą w Katowicach.

e-mail: d.fuchs@dariuszfuchs.pl

d.fuchs@uksw.edu.pl

nr orcid: 0000-0001-5853-2657

ADAM MALIK – radca prawny, komplementariusz w AVENTUM Kancelaria Prawna Adam Malik i Wspólnik sp.k. z siedzibą w Rybniku.

e-mail: a.malik@aventum-kancelaria.pl

